

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 24ΗΣ ΜΑΡΤΙΟΥ 1967

ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΔΙΔΑΣΚΟΥΣΑΙ ΤΟ ΕΘΝΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΘΝΗ

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ κ. ΣΠ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΥ

Ἔτος κατόπιν ἔτους περιτέλλεται, ὁ δὲ ἀεὶ προκρινόμενος ἀνέρχεται εἰς τὸ βῆμα τοῦτο, ὅπως εἶπη τὸν ὕμνον τῆς ὀσίας ἐπετείου. Δὲν εἶναι δύσκολον τὸ προᾶγμα, τοιαύτης ἐπετείου προκειμένης.

Ὅταν λάβῃ τις τῶν λόγων ἀνὴρ σοφὸς
καλὰς ἀφορμάς, οὐ μέγα ἔργον εὖ λέγειν,

ὡς ἤδη ὁ Εὐριπίδης ἔχει τονίσει πρὸ πολλοῦ. Καὶ αἱ καλαὶ ἀφορμαὶ ὑπάρχουν ἀφθονόταται. Ὁ σοφὸς ἀνὴρ δὲν γνωρίζω ἂν ὑπάρχῃ πάντοτε, ἰδιαιτέρως δὲ κατὰ ταύτην τὴν στιγμήν. Ὑπὸ τοῦ φόβου τούτου συνεχόμενος, θὰ πειραθῶ ὅμως, ὅπως ἀναλάβω τὸ βαρὺ ἔργον νὰ εἶπω ἀντάξια τῆς Ἑλλάδος. Ἐὰν μοῦ ἐπιτρέπεται νὰ θέσω ἐπὶ κεφαλῆς τὸν νοῦν μιᾶς περιφήμου φράσεως τῶν ἱερῶν γραμμάτων, θὰ εἶπω ὅτι ἐν ἀρχῇ τῆς Εὐρώπης ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Πράγματι, εἰς πᾶσαν γραμματολογίαν θέλετε εὑρεῖτε τονιζόμενον τὸ γεγονός, ὅτι τὸ παλαιότατον τῶν ἱστορικῶν ἐθνῶν ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου εἶναι ἡ Ἑλλάς, τῆς ὁποίας ἡ λογοτεχνία, μὲ στρογγύλους ἀριθμούς, ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ 1000 π. Χ. Τώρα ἔχομεν τὸ ἐπίτευγμα τῆς ἀναγνώσεως τῆς Μυκηναϊκῆς γραφῆς. Μὲ στρογγύλους πάλιν ἀριθμούς προστίθενται ἔτερα πεντακόσια ἔτη εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Διὰ τὴν ἀκρίβειαν, ἡ πρώτη καταγραφὴ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης διὰ τῶν Μινωικῶν γραμμάτων φαίνεται νὰ ἦτο καὶ αὕτη ἀποτελέ-

σμα τῆς ἐκρήξεως τοῦ ἠφαιστείου τῆς Θήρας. Ἡ διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολιτισμοῦ μοιραία αὕτη ἐκρηξις, περὶ τὸ 1470, ὠδήγησε καὶ τοὺς Μινωικοὺς γραφεῖς μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους Κρήτας πρόσφυγας εἰς τὰ βασιλικά κέντρα τῆς Μυκηναϊκῆς Ἑλλάδος.

Τὸ γεγονός τοῦτο ἀνυψώνει τώρα τὴν Ἑλλάδα εἰς πρωτεύουσαν θέσιν παγκοσμίου πλέον κλίμακος. Πράγματι, μόνον τὸ Κινεζικὸν ἔθνος δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ πρωτεῖα. Πάντα τὰ ἄλλα μεγάλα ἔθνη τῆς ἀρχαιότητος ἐξέλιπον. Μόνη ἡ Ἑλλάς κατοικεῖται ἀδιακόπως ἀπὸ 3.500 ἐτῶν ὑπὸ ἔθλους ζῶντος, τοῦ ὁποῖου ἡ ἱστορία, ἡ γλῶσσα καὶ ἡ γραφή, ἀδιακόπως ἐξελισσόμενα, διατηροῦνται ἄνευ χάσματος μέχρι καὶ τῆς σήμερον.

Ἐν πραγματικῶς θεῖον γνῶρισμα τοῦ Ἑθνους πρέπει νὰ τονισθῇ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο: Ἡ Ἐπιστήμη μᾶς διδάσκει, ὅτι εἰς τόσον κολοσσιαῖα χρονικὰ διαστήματα καὶ εἰς χώρας τόσον πολυσχιδεῖς καὶ δυσπροσίτους ὅπως ἡ Ἑλλάς, πάσης ἄλλης φυλῆς ἡ γλῶσσα ἤθελε διαιερεθῆ, διότι αὐτὸς εἶναι ὁ κανὼν. Αἱ διάλεκτοι τῶν πλείστων Ἰνδογερμανικῶν ἐθνῶν ἐδιαφοροποιήθησαν εἰς ἀνεξαρτήτους γλώσσας. Οὕτως ἐδημιουργήθησαν αἱ Γερμανικαί, Σλαβικαί, Κελτικαί, Ἰταλικαί καὶ Ἰνδικαί γλώσσαι. Μόνοι οἱ Ἑλληνες, οἱ Τεύτονες (σημερινοὶ Γερμανοὶ) καὶ οἱ Πέρσαι ἀπετέλεσαν ἐξαίρεσιν, τοῦτο δὲ διότι ταχέως ἐδημιούργησαν φιλολογικὴν γλῶσσαν καὶ ἐθνικὴν συνείδησιν. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἱστορικοῦ τούτου φαινομένου εὐρίσκεται κυριώτατα ἡ Ἑλλάς μὲ τὴν ὑπερτρισχιλιετῆ αὐτῆς φιλολογικὴν παράδοσιν.

Ὁ ἱστορικὸς οὐδέποτε ὀφείλει νὰ χάνῃ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν του τὴν ἀφάνταστον λεπτότητα τοιούτων ἐθνικῶν παραγόντων, διότι θὰ ἤρκει ἐν μικρὸν σφάλμα, μία στιγμιαία ἀδυναμία, ἵνα ἀποκόψῃ τὸ νῆμα τοῦτο τὸ τόσον μακρὸν, ὅσον καὶ λεπτόν. Τὸ ἐξῆς παράδειγμα θὰ ὑλοποιήσῃ τὰς ἀνωτέρω σκέψεις: Τὸ Αἰγυπτιακὸν ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἐδόξασε καὶ τοῦτο τὸν πολιτισμόν, ἀνθρωπολογικῶς ζῆ ἀκόμη. Οἱ σημερινοὶ φελλάχοι, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν Αἰγυπτιολόγων, εἶναι ὡς νὰ ἀπεσπᾶσθησαν ἀπὸ τὰς τοιχογραφίας τῶν Αἰγυπτιακῶν τάφων τῆς

Β' χιλιετηρίδος. Ἐθνικῶς ἐν τούτοις ἐξέλιπον οἱ Αἰγύπτιοι, διότι ἠλλάξαν ἐπανελημμένως θρησκείαν, γλώσσαν καὶ γραφὴν καὶ σήμερον ἐκφράζονται ὡς Ἄραβες.

Εἰς τὸν ἀπέραντον δρόμον τοῦ ἔθνους τοῦ ἰδικοῦ μας θὰ ἤρκει μία μικρὰ φυλετικὴ ἀδυναμία, ἵνα μεταβληθῶμεν καὶ ἡμεῖς εἰς ἐν ἀπὸ τὰ Λατινογενῆ Ρωμανικὰ ἔθνη, τὰ ὁποῖα ἐδημιούργησεν ἡ κοσμοκρατορία τῆς Ρώμης. Ἄλλ' ἀντέστημεν. Οἱ ἴδιοι οἱ κατακτηταὶ διεκήρυξαν, ὅτι ἐκπολιτιστικῶς αὐτοὶ ἦσαν οἱ κατακτηθέντες ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Θὰ ἤρκει βραδύτερον ἐνδεχομένως μία ἔνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν, μία εὐρύτερα χρησιμοποίησις τοῦ Λατινικοῦ ἀλφαβήτου πρὸς γραφὴν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, διὰ νὰ κόψῃ τὸ νῆμα τῆς Ἐθνικῆς συνεχείας. Καὶ ὀλίγον βραδύτερον θὰ ἤρκει πάλιν ὁ κάματος καὶ ὁ πόνος τῆς δουλείας, ἵνα ἐξιλαμισθῇ ὀλόκληρον τὸ Ἔθνος πρὸς ἐξασφάλισιν ἀνθρωπινωτέρας ζωῆς, ὡς εἶδομεν εἰς τὸ παράδειγμα τῆς Αἰγύπτου. Ὁ ἱστορικὸς δύναται νὰ ἀνιχνεύσῃ πολλὰς ἄλλας ἀναλόγους στιγμάς, διὰ νὰ δείξῃ ἀπὸ πόσον λεπτὰ ζητήματα ἐξαρθῶνται αἱ ἐπιβιώσεις τῶν ἐθνῶν. Καὶ τοῦτο εἶναι πρῶτον καὶ μέγα δίδαγμα διὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἀλλὰ καὶ διὰ πᾶν ἄλλο ἔθνος. Ἀπὸ τοὺς μνημονευθέντας ἱστορικοὺς παράγοντας τοὺς ζωτικὸς διὰ τὴν ὑπόστασιν τῆς Φυλῆς ἄς ἐρμηνεύσωμεν ἐνταῦθα ἕνα μόνον, τὸν τῆς θρησκείας:

Εἰς τὴν Αἴγυπτον τὸ ἱερατεῖον ἦτο κατ' ἐξοχὴν μορφωμένον καὶ ἀριστοκρατικόν. Ἦτο «ἀπὸ τῶν ἄλλων χωρὶς ἀφωρισμένον», ὡς λέγει καὶ ὁ Πλάτων εἰς τὸν Τίμαιον. Ἰστατο μακρὰν τοῦ λαοῦ, ὅστις δὲν εἶχε καὶ δικαίωμα συμμετοχῆς εἰς ὀλόκληρον τὴν λατρείαν. Τὸ ἀποτέλεσμα τὸ ἐμνημονεύσαμεν ἤδη. Ὁ λαὸς τῆς Αἰγύπτου ἀπέβαλεν εὐκόλως τὴν θρησκείαν του καὶ μαζὶ μὲ αὐτὴν καὶ τὴν θρησκευτικὴν του ὑπόστασιν. Κατ' οὐσίαν ἦτο ὀρφανός.

Εἰς τὴν ὑπόδουλον Ἑλλάδα τὸ ἱερατεῖον ἦτο λαϊκόν, μὲ ὀλίγα κολυβογράμματα καὶ μὲ σύνοικον τὴν πενίαν καὶ τὸν κοπετὸν τῶν ὑπολοίπων ραγιάδων. Τοῦτο τὸ φαινομενικῶς μικρᾶς σημασίας γεγονὸς ὑπῆρξεν οὐδὲν ὀλιγότερον ἀπὸ τὴν ἐπιβίωσιν τοῦ Ἔθνους. Τὸ ἱερατεῖον

τοῦτο ἐδίδασκεν εἰς τοὺς Ἑλληνοπαῖδας τοῦ Κρυφοῦ Σχολείου καὶ εἰς τὸ λοιπὸν ποίμνιον τὴν ἀπέραντον πίστιν εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ, τῆς ὁποίας ἐνεφορεῖτο καὶ τὸ ἴδιον. Ἦτο πίστις ἀπλοϊκὴ, εἰλικρινῆς, μονολιθικὴ, φανατικὴ. Ἦτο ὅ,τι ἀκριβῶς ἐχρειάζετο. Εἰς τὸ «γκιαοῦρ» (ἄπιστε) τοῦ Τούρκου ἀντετάσσετο τὸ «σκύλλε ἀβάφτιστε» τοῦ ραγιαῖ. Ὁ φανατισμὸς ἀπεδίδετο πλήγμα πρὸς πλήγμα. Ἀκόμη καὶ ἡ φυλετικὴ προέλευσις τῶν τυράννων ἐξαργυροῦται καὶ ἀξιοποιεῖται, διότι ἡ Ἀσιατικὴ βαρβαρότης ἦτο πανταχοῦ παροῦσα. Ὁ Διάκος, ὀλίγον πρὸ τοῦ ἀνασκολοπισμοῦ του, ἀποτείνεται πρὸς τοὺς Ἀλβανούς, οἱ ὅποιοι καὶ ὡς Τουρκαλβανοὶ ἀκόμη δὲν εἶχον χάσει ὅλας τὰς ἱποτικὰς ιδιότητας τῆς φυλῆς των :

— Δὲν εὐρίσκεται κανεὶς νὰ μὲ σκοτώσῃ; Διατί ἀφήνετε τοὺς Ἀνατολίτας νὰ μὲ παιδεύσωσιν;

Αὐτὸς ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς ἦτο λοιπὸν ἡ δύναμις, ἡ ὁποία συνεκράτησε τὸ μαρτυρικὸν Ἔθνος ἀπὸ τοῦ νὰ ἀλλαξοπιστήσῃ. Οἱ τουρκεύσαντες Ἀλβανοὶ καὶ οἱ ἐλάχιστοι Τουρκοκρηῆτες μᾶς δεικνύουν, τίς θὰ ἦτο ἡ φοβερὰ μοῖρα τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς, ἂν δὲν τὴν συνεκράτει τὸ ταπεινὸν ἱερατεῖον. Πᾶς τις θὰ ἐννοήσῃ τῶρα πόσον ἄδικον ἦτο ἐκ μέρους διακεκριμένων Νεοελλήνων ὅπως ὁ Λασκαράτος ἢ ὁ Ροῦδης, τὸ νὰ διασύρουν σκληρῶς τὴν ἀμάθειαν καὶ τὸ πρωτόγονον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἱερατεῖου. Δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐκτιμήσουν τὸ γεγονός, ὅτι τὸ ἱερατεῖον τοῦτο ὑπῆρξεν εἰς ἀπὸ τοὺς σπουδαίους ἀφανεῖς παράγοντας τῆς Ἐθνικῆς ἡμῶν ἐπιβιώσεως. Ἄν ἐνθυμηθῇ τις τὰ βάρβαρα μέσα τῶν τυράννων, διὰ τῶν ὁποίων μεγάλοι ἀριθμοὶ χριστιανικῶν πληθυσμῶν μὴ καθαρῶς Ἑλληνικῶν ἐξισλαμίσθησαν ἀνὰ τὴν Μικρασιατικὴν χερσόνησον, θὰ ἐκτιμήσῃ καλῶτερον τὴν ἀξίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου καὶ τῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως. Τὴν μισαλλοδοξίαν τοῦ Τούρκου ἀρκεῖ νὰ καταστήσῃ ἀνάγλυφον ἢ παροιμιώδης ἄδεια ταφῆς, ἡ ὁποία ἐδίδετο εἰς τὸν Χριστιανὸν παπᾶν : ὦ σὺ, πὺν ἔχεις τὴν ὄψιν τοῦ Σατανᾶ καὶ τὸ φόρεμα μαῦρον ὡς ἡ πίσσα . . . ἐπιτρέπεται νὰ πάρῃς τὸν μαρὸν νεκρὸν καὶ μὲ γρόνθους καὶ μὲ λακτίσματα νὰ τὸν θάψῃς ἔξω τῆς πόλεως εἰς

ἀπόμερον σημεῖον . . . (Παραθέτω ἀπὸ μνήμης). Ἔτι προᾶγμα ἦτο ἡ ἐπίσημος ἀνεξιθρησκεία μερικῶν σουλτάνων καὶ ἄλλο οἱ θηριώδεις τύραννοι, οἱ ὁποῖοι ἐπίεζον τοὺς σκλάβους.

*

Ἐὰν ἐπρόκειτο, ἐντὸς τῆς ἀπεράντου πορείας τοῦ ἔθνους μας, τῆς ἄλλοτε μεγαλειόδους, τῆς ἄλλοτε τραγικῆς, νὰ τιμήσωμεν ἐπετείους, αὗται ἀσφαλῶς θὰ ὑπερέβαινον εἰς ἀριθμὸν τὰς διαθεσίμους ἡμέρας τοῦ ἔτους. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς 25^{ης} Μαρτίου ἐορτάζομεν μίαν μόνην καὶ σχετικῶς πρόσφατον ἐπέτειον. Δὲν βλάπτει ὅμως. Ἀπ' ἐναντίας ἐπιβάλλεται, ὅπως εὐκαιρίαν λαμβάνοντες ἀναμνήσωμεν καὶ ἐνδεχομένως καὶ ὑμνήσωμεν τὴν ὄλην δολιχοδρομίαν τοῦ ἔθνους τοῦ Ἑλληνικοῦ. Διότι εἶναι πράγματι θαυμαστή, εἶναι μοναδικὴ καὶ εἶναι ἐκείνη, ἣτις ἐποδηγέτησε τὸν κόσμον. Ἐν τούτοις τὸ ἔθνος ἢ μᾶλλον τὰ ἔθνη τὰ Ἑλληνικὰ ἐξεκίνησαν καὶ αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἄκρατον βαρβαρότητα τῆς πρωτογόνου Ἰραδικῆς καὶ Ἰνδοευρωπαϊκῆς οἰκογενείας.

Παραδέχεται γενικῶς σήμερον ἡ ἐπιστήμη, ὅτι ἡ μεταλλευτικὴ χροάνη, ἡ ὁποία συνέτηξε τὰ ἔθνη καὶ τὰ ἐξηκόντισε πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν τῆς Γῆς, εἶναι τὰ ὑφίπεδα τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ Παροπανισοῦ, περὶ τὸ Τουρκεστὰν καὶ τὸ Παμίρ. Πλήθος μέγα λαῶν μικρῶν καὶ μεγαλυτέρων ἐξεχύθησαν πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ οὐρανοῦ κατὰ τὴν μεταπαγετώδη ἐποχὴν, ὅταν ἡ τούνδρα ἤρχισε νὰ μεταβάλλεται εἰς στέππην καὶ ἡ στέππη εἰς ἔρημον. Ἡ Μικρὰ Ἀσία καὶ ἡ Ἑλλάς ἐδέχθησαν πλῆθος λαῶν καὶ γλωσσῶν. Μέχρι καὶ σήμερον διατηρεῖται τὸ καθεστὼς τοῦτο εἰς τὴν γλωσσικὴν πανσπερμίαν πέριξ τοῦ Καυκάσου.

Δὲν ἐπρόκειτο περὶ λαῶν περιουσίων. Ἄλλοι ἐξ αὐτῶν ἐμίσγοντο ἀναφανδόν, ὅπως τὰ πρόβατα. Ἄλλοι ἔθετον τὰς παρθένους τῆς φυλῆς τῶν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῆς μάχης. Ἄλλοι ἐξέθετον τοὺς νεκρούς τῶν εἰς τοὺς κόνας καὶ τὰ ὄρνεα. Ἄλλοι ἔσφαζον καὶ κατέτρωγον τοὺς γέροντας τῆς φυλῆς τῶν.

Ἐπῆρξαν ὅμως καὶ τινες περιούσιοι φυλαί, τοῦλάχιστον δυνάμει.

Ἔσχον τὸ μέγα εὐτύχημα, νὰ καταλήξουν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας, ἔνθα ἤκμαζε τότε ὁ Μεσογειακὸς πολιτισμὸς. Ἦτο ἤδη ἀξιόλογος εἰς τὴν Κύπρον, τὰς Κυκλάδας, τὴν Μάλταν, τὴν Σαρδηνίαν, τὰς Βαλεαρίδας. Ἄλλ' εἰς τὴν Κρήτην ἦτο αὐτὸ τοῦτο θαυμαστός. Ἦτο ἡ εὐδαίμων νῆσος τοῦ Μίνωος, τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Βραδύτερον ἐχρησίμευσεν ὡς ὑπόδειγμα διὰ νὰ πλάσουν αἱ φαντασίαι τὴν Σχερίαν καὶ τὴν Ἀτλαντίδα. Ἀκόμη βραδύτερον ἐθεωρήθη ἀπὸ τοὺς Ἀραβας κατακτητὰς ὡς σωστὴ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας, ἡ νῆσος ὅπου ἔρρεε τὸ μέλι καὶ τὸ γάλα.

Εἰς αὐτήν, εἰς τὴν Κρήτην, ὀφείλεται τὸ γεγονός, ὅτι οἱ πρῶτοι Ἕλληνες ταχέως ἀπέκτησαν ἀνώτερον πολιτισμόν. Ἐχοντες δ' ἐκ γενετῆς τὴν ἀρήμον φύσιν ὅλων τῶν Ἰνδογερμανικῶν λαῶν, ταχέως ἀποβαίνουν οἱ πολεμικοὶ καὶ ἐμπορικοὶ κυρίαρχοι τῆς Μεσογείου. Περὶ τὸ 1400 ἐκπέμπουν ἤδη ἀποικίας. Μέχρι τοῦ 1200 ἀκμάζουν αἱ πελώρια Κυκλώπειοι ἀκροπόλεις, καὶ τὰ ἀπαστραπτόντα ἀνάκτορά των. Τότε γεννᾶται καὶ ὁ πρῶτος λογοτεχνικὸς πυρὴν τῆς Φυλῆς, τὸ ὑπέροχον ἔπος καὶ ἡ ἀσύγκριτος μυθολογία τῶν Ἑλλήνων. Τότε τὸ πρῶτον γίνεται αἰσθητὸν καὶ ἐν ἱστορικὸν ἀξίωμα, ὅτι μεγάλοι λαοὶ δὲν εἶναι οἱ πολυάνθρωποι, ἀλλ' οἱ ἔχοντες πνεῦμα καὶ ψυχὴν. Εἰς ἀκόμη ἐξ ἴσου μικρὸς καὶ ἐξ ἴσου πολυπαθὴς πρὸς τοὺς Ἕλληνας λαὸς ὑφύεται κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν : Τὸ ἔθνος τοῦ Ἰσραήλ. Ἐκεῖ γεννᾶται ὁ Μωυσῆς καὶ ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ. Ἐδῶ ὁ Ὀμηρὸς καὶ ὁ Ἀγαμέμνων. Ἐκεῖ δημιουργεῖται ἡ Πεντάτευχος, ἐδῶ ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια.

Κανονικῶς ἔκτοτε ἡ Ἑλλὰς βαδίζει πρὸς τὸ μεσουράνημά της. Κατὰ τὸ μεσουράνημα αὐτό, τὸ ὁποῖον μόνον τρεῖς - τέσσαρας αἰῶνας διαρκεῖ, ἡ Ἑλλὰς δημιουργεῖ ὅ,τι ὠραιότερον παρήγαγεν ἡ τέχνη καὶ τὸ πνεῦμα, διὰ νὰ τὰ κληροδοτήσῃ εἶτα εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Ἡ Ἑλλὰς ἔμαθεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα πῶς τὸ χάος τοῦ μύθου καὶ τῶν ἱστορικῶν ἐνθυμημάτων μεταβάλλεται εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς Ἱστορίας. Πῶς τὸ χάος τῶν κοσμολογικῶν μορμολυκείων μεταμορφοῦται εἰς Φιλοσοφίαν. Πῶς τὰ πάσης φύσεως προϊόντα τοῦ λαϊκοῦ πνεύματος μεταρσιοῦνται εἰς ἀθάνατα μνημεῖα τῆς λογοτεχνίας. Πῶς τὰ πρωτό-

γονα ξόανα σμιλεύονται εἰς ἀριστουργήματα τῆς Τέχνης. Ἀνακαλύπτουν οἱ Ἕλληνες, ὅτι ὑπάρχει πολίτευμα ὀνομασθὲν δημοκρατία. Ὅτι ὑπάρχει Θέατρον. Ὅτι ὑπάρχει εὐγενῆς ἀποθέωσις τοῦ σώματος, ὁ ἀθλητισμός. Ὅτι ὑπάρχει εὐγενῆς θάνατος, ὁ ὑπὲρ πατρίδος καὶ ἐλευθερίας, καὶ ἄπειρα ὅσα ἀνάλογα. Εἶναι τῇ ἀληθείᾳ ἀπίστευτον, ὅτι προϋπήρξαν σπουδαῖοι καὶ ἔνδοξοι πολιτισμοὶ ὀλοκλήρων χιλιετηρίδων, χωρὶς τὸ πνεῦμα νὰ δυνηθῇ νὰ ὑψωθῇ πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἰδεώδη.

*

Ἡ σημερινὴ ἡμῶν ἐπέτειος συνδέεται πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὡς πρὸς γενεσιουργὸν αἰτίαν. Διὰ τοῦτο ἐγένετο ἡ ἀνωτέρω κεφαλαιώδης ἀναδρομὴ. Οὐδενὸς ἔθνους ὁ δρόμος ὑπῆρξεν ἀνόσπαρτος, πολλῶ ἦρτον τοῦ Ἑλληνικοῦ. Αἱ εὐτυχεῖς στιγμαὶ τοῦ ἔθνους ἐξηργένισαν τὰς ψυχάς. Αἱ δυστυχεῖς στιγμαὶ ἐσφυρηλάτησαν ἀκολούθως τὸ εὐγενές ἐκεῖνο μέταλλον. Τοῦτο δὲ ἀπετέλεσε τὴν ἱερὰν Παράδοσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλει καὶ τὴν ἐπιβίωσίν του καὶ τὴν ἀπελευθέρωσίν του. Ταῦτα ἔχουν ἀναπτυχθῆ τοσάκις ὑπὸ τῶν πανηγυρικῶν καὶ τῶν λοιπῶν ρητόρων, ὥστε θὰ ἐνόμιζέ τις ὅτι τὸ θέμα εἶναι ἐξηρτημένον πρὸ πολλοῦ. Δὲν εἶναι ἐν τούτοις. Νέαι ἀπόψεις ὑπάρχουν πάντοτε, πλὴν δὲ τούτου, αἱ ἀθάνατοι στιγμαὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος προσλαμβάνουν διαρκῶς νέαν ἀξίαν, διότι ἀνανεοῦνται αἰὲν κατὰ τὸ πνεῦμα ἐκάστης ἐποχῆς.

Θὰ ἀποφύγωμεν πάντως τὴν πεπατημένην. Θὰ μεταχειρισθῶμεν μᾶλλον ὀλίγα χαρακτηριστικὰ στιγμιότυπα, ὡς πράττει ὁ φωτογραφικὸς φακός, διὰ νὰ γίνῃ φανερόν, πῶς ἐδημιουργήθη ἡ Παράδοσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἡ ὁποία ὠδήγησεν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 καὶ ἡ ὁποία, θέλομεν νὰ πιστεύωμεν, ἐξακολουθεῖ ὑπάρχουσα καὶ σήμερον.

Ἡδὴ ὁ Ὅμηρος ἀποτελεῖ ἐπανάστασιν διὰ τὸ ἕως τότε πνεῦμα τῶν λαῶν. Ἐως τότε οἱ βασιλεῖς εἶναι αἱ μόναι ἡρωικαὶ μορφαὶ εἰς τὸ στερέωμα. Ἐγὼ ἔπραξα τοῦτο, ἡ Μεγαλειότης μου κατώρθωσεν ἐκεῖνο

εἶναι αἱ μόναι ἀναγραφαὶ τῶν Φαραώ. Δὲν ὑπάρχουν ἄλλοι ἥρωες. Δὲν ὑπάρχουν ὑπὲρ πατρίδος θανόντες. Ἐὰν τυχὸν Αἰγύπτιος ἀνδραγαθήσῃ, λαμβάνει μικρὰν ποσότητα χρυσοῦ, ἀλλὰ καὶ τοιαῦται ἀναγραφαὶ εἶναι σπανιώταται.

Εἰς τὸν Ὅμηρον ὑπάρχει βεβαίως ἀκόμη τὸ μεσουράνημα τῆς βασιλείας. Οἱ βασιλεῖς εἶναι οἱ μεγαλύτεροι ἥρωες καὶ εἶναι ἀκόμη γόνοι ἢ ἀπόγονοι θεῶν, ἀλλ' ἤδη καὶ ὁ κοινὸς θνητὸς ἔχει τὴν τιμητικὴν θέσιν του εἰς τὸν πόλεμον. Ἡ ἔννοια τῆς πατρίδος ἔχει ἤδη ἀφυπνισθῆ. Εἰς τὸν Ὅμηρον ἀνήκει ὁ περιφημὸς στίχος :

Εἰς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ Πάτρης.

Ἐχει ἀφυπνισθῆ ἐκ παραλλήλου καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἀνησυχία περὶ τῆς μορφῆς τοῦ πολιτεύματος. Τρέμει ὁ ποιητὴς τὴν ἀναρχίαν καί, ὅπερ σχεδὸν τὸ αὐτό, τὴν πολυαρχίαν.

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη.

Εὐθὺς ἀμέσως κατὰ τὰς ἐπομένας γενεὰς ἐκσπᾶ ἡ κρίσις τῶν πολιτευμάτων. Διὰ μέσου πολυταράχων ἀναζητήσεων φθάνουν οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ μόνοι οἱ Ἀθηναῖοι, τοῦλάχιστον σχετικῶς, εἰς τὸν τύπον τῆς πραγματικῆς δημοκρατίας. Διότι, ὅσον καὶ ἂν φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως περιέργου, ἡ δημοκρατία χρειάζεται μορφωμένην καὶ ἐξειλιγμένην κοινωσίαν, διὰ τὰ ἔχῃ ἕκαστος συνείδησιν καὶ ἔλεγχον τῶν δικαιωμάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν καθηκόντων τῆς ἐλευθέρου αὐτοῦ ψήφου.

Οἱ Ἕλληνες διῆλθον τότε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ στάδια τῆς ἐξελίξεως, τὰ ὅποια πολὺ βραδύτερον ἐβίωσαν οἱ λαοὶ καὶ βιοῦν ἀκόμη καὶ σήμερον. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἡ Ἑλλάς εἶναι τὸ μέγα σχολεῖον τῆς ἀνθρωπότητος. Οἱ Ἕλληνες μᾶς ἀφῆκαν ἀδάμαντας ὑπὸ τύπον νόμων ἢ φιλοσοφικῶν στοχασμῶν ἢ συμβουλῶν ἢ γνωμικῶν. Βεβαίως μόνον ἀπλᾶ καὶ φευγαλέα παραδείγματα χωροῦν μέσα εἰς τὰ πλαίσια τῆς σημερινῆς ὁμιλίας. Ἐπὶ παραδείγματι: Τοὺς κινδύνους ἐνὸς κακοῦ δημοκρατικοῦ κοινοῦ συνώπισε γνωμοτύπως τὸ ρητὸν τὸ ἀποδοθὲν εἰς τὸν Ἀνάχαρσιν, ὅτι παρ' Ἑλλήσι λέγουσι μὲν οἱ σοφοί, κρίνουσι δὲ οἱ ἀμαθεῖς. Οἱ Ἕλληνες δὲ διέκριναν πρῶτοι τὴν διαφορὰν μεταξὺ δημοκρατίας καὶ

ὀχλοκρατίας καὶ ἔφεξαν τοὺς ἄκρατον τοῖς πολίταις ἐλευθερίαν οἰνοχοοῦντας.

Ἐὸ Σόλων ἔζησε τὴν πολιτικὴν ἀναταραχὴν δι' ὄλων του τῶν αἰσθήσεων. Ἐὸ ὑπέροχος ἐκεῖνος ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον ὁ μέγας *Eduard Meyer* ἐχαρκτηρίσεν ὡς μίαν τῶν εὐγενεστάτων μορφῶν τῆς Παγκοσμίου Ἱστορίας, εἰς τὰ σωζόμενα ἀποσπάσματά του μᾶς δίδει πάντοτε ζωντανήν, πάντοτε ἐπίκαιρον τὴν κραυγὴν τοῦ πόνου. Ἴδου στίχοι του ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐπικαιρότατοι :

Ἐκ νεφέλης πέλεται χιόνος μένος ἠδὲ χαλάζης . . .

Ἦ: Ἐξ ἀνέμων δὲ θάλασσα ταράσσεται. Ἦν δέ τις αὐτὴν μὴ κινῆ, πάντων ἐστὶ δικαιοσύνη.

Βλέπων δὲ ὁ Σόλων, ὅτι εἰς πολὺν μεγάλην ἀναλογίαν ὑπῆρχον οἱ καιροσκοποὶ τῆς πολιτικῆς, ἐθέσπισε τὸν σωτήριον νόμον, ὅτι, ὅταν τὰ πολιτικὰ πάθη φθάνουν εἰς τὰ ἔσχατα, ὁ κάθε πολίτης εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀγωνισθῆ εἴτε ὑπὲρ τῆς μιᾶς, εἴτε ὑπὲρ τῆς ἄλλης μερίδος.

Θὰ ἀναφέρω μίαν ἀκόμη περίπτωσιν τῆς χρυσῆς τομῆς, διότι καὶ σήμερον εἶναι πολὺτιμος. Εἶναι γνωστόν, ὅτι εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν, ὁπότε ἡ σωματικὴ ρώμη ἔκρινε τὰς τύχας τοῦ πολέμου, αἱ ἀθλητικαὶ ἐπιδόσεις εἶχον κυριολεκτικῶς θεοποιηθῆ. Ἦδη εἰς τὴν Ὀδύσειαν, κατὰ τὰς ἀγωνιστικὰς ἐπιδείξεις τῶν Φαιάκων, διατυποῦται τὸ ἀξίωμα :

Ὀὺ μὲν γὰρ μεῖζον κλέος ἀνέρος . . .

ἢ ὅ τι ποσσὶν τε ῥέξῃ καὶ χερσὶν ἐῆσιν.

Εἶναι δὲ περιττὸν νὰ ἀναφέρω τὸν μέγαν Πίνδαρον, τὸν εἰδικὸν ὕμνητὴν τῶν Ὀλυμπιακῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἀγωνιστῶν. Ἐν τούτοις οἱ αὐτοὶ Ἕλληρες διείδον καὶ τὸν κίνδυνον τῆς ὑπερβολῆς καὶ ἐδίδαξαν ὅτι ἡ ἰσχὺς τοῦ σώματος μὴ γινέσθω τῆς ψυχῆς ἀσθένεια. Ἐζήσαν αὐτοὶ πρῶτοι ἡμέρας ὅπως αἱ σημεριναί, ὁπότε ἡ δύναμις τῆς ὕλης θέτει εἰς κίνδυνον τὴν καλλιέργειαν τῆς ψυχῆς, καὶ ἐδίδαξαν τὴν ἰσορροπίαν ἐκείνην, ἡ ὁποία μέχρι καὶ σήμερον ἀποτελεῖ τὸ πολυτιμότερον ἀγαθὸν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Παιδείας. Ἐὸ αὐτὸς ἀρχαῖος ἀνὴρ, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλο-

μεν τοὺς ἀνωτέρω λόγους περὶ τοῦ ἀθλητισμοῦ (εἶναι ὁ ἱστορικὸς Κλείταρχος), μᾶς διέσωσε καὶ τὰ ἐξῆς θαυμαστά :

Τὴν ψυχὴν σου θὰ τὴν μορφώσης ὡς ἡγεμόνα, τὸ σῶμα
καὶ τὴν ὕλην θὰ τὰ μεταχειρισθῆς ὡς στρατιώτας.

Εὐαγγέλιον ἀληθῶς ὄχι μόνον τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ πάσης παιδείας ἐν τῷ κόσμῳ! Ἴδου διατί εἶναι ἀνεκτίμητα ἀγαθὰ ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία καὶ ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία.

*

Μόνον ὑπέροχος δὲν ἦτο βεβαίως καὶ ὁ Ἕλληνας ὡς καὶ πᾶς ἄλλος λαός. Εἶναι δὲ θλιβεραὶ αἱ δυστυχῶς συχνόταται στιγμαὶ τῆς ἀλληλομαχίας, τῆς σκληρότητος, πολλὰκις καὶ τῆς περιττῆς κακίας. Ἐφθονοὶ ἀτυχῶς ὑπάρχοντες αἱ μεταξὺ τῶν ὁμοεθνῶν κακεντρέχειαι εἰς πᾶσαν ἐποχὴν. Ἴδου λ. χ. τὸ κατὰ τῶν Βοιωτῶν ὕβρεολόγιον, τὸ ὁποῖον μᾶς παραδίδει ὁ γεωγράφος Δικαίταρχος :

Τὴν μὲν αἰσχροκέρδειαν κατοικεῖν ἐν Ὀρωπῷ, τὸν
δὲ φθόνον ἐν Τανάγρα, τὴν φιλονικίαν ἐν Θεσπιαῖς,
τὴν ὕβριν ἐν Θήβαις . . ., τὸν πυρετὸν ἐν Ὀρχηστῷ,
τὴν ἀναισθησίαν ἐν Ἀλιάρτῳ.

Καὶ ἐν τούτοις οἱ Βοιωτοὶ ἀνέδειξαν ἓνα Πίνδαρον καὶ μίαν Κόρινναν. Ἐδωκαν τοὺς Πλαταιεῖς εἰς τὸν Μαραθῶνα, τοὺς Θεσπιεῖς εἰς τὰς Θερμοπύλας, τὸν Ἐπαμεινώνδαν καὶ τὸν Πελοπίδαν καὶ τὸν Ἱερὸν Λόχον εἰς τὴν στρατιωτικὴν ἀρετὴν, τὸν θαυμαστὸν Πλούταρχον εἰς τὴν φιλολογικὴν σοφίαν.

Ἄλλ' αἱ διαμάχαι τῶν Ἑλλήνων πρὸς Ἕλληνας εἶναι δυστυχῶς τυπικαὶ διὰ πᾶσαν ἐποχὴν. Εὐτυχία δὲ καὶ ὑπερηφάνεια τῆς Φυλῆς εἶναι τοῦλάχιστον, ὅτι ἐξ ἴσου χαρακτηριστικαὶ εἶναι αἱ στιγμαὶ τῆς ἀνατάσεως εἰς τὴν ὥραν τοῦ ὑπερτάτου κινδύνου.

Τὸ κλασσικόν, τὸ αἰώνιον ὑπόδειγμα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἕθνους θὰ παραμείνουν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης τὰ Περσικά, ἀλλὰ χωρὶς νὰ εἶναι καὶ τὸ μόνον. Ἐκτοτε δὲ ἀρχίζει ἡ σφυρηλάτησις τῆς Ἑλληνικῆς Παραδόσεως, ἥτοι τοῦ ὕμνου τῶν μεγάλων στιγμῶν τῆς Πατρίδος ἀπὸ

γενεᾶς εἰς γενεάν. Ἦδη ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Πλάτων ὑμνοῦν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς τοὺς προσφάτους ἀκόμη προγόνους. Λέγων δὲ ὁ Πλάτων εἰς τὸν Τίμαιον, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι μείναντες μόνοι καὶ ἀβοήθητοι κατετρόπωσαν τοὺς Ἀτλαντίους, ὑπαινίσσεται, πιστεύω, πιθανῶς μὲν καὶ τῆς χαλκῆς ἐποχῆς τὰ κατορθώματα, ἀλλὰ πρὸ παντός τὸν Μαραθῶνα. Ἀκολούθως οἱ ρήτορες εἰς κάθε ἐπέτειον ἐπαναλαμβάνουν καὶ ὀριστικῶς καθιερώνουν τὴν παράδοσιν, κατὰ τὴν ὁποῖαν παρασιωπῶνται αἱ ἀδυναμίαι τῆς φυλῆς, ἐνῶ αἱ μεγάλαι στιγμαὶ τοῦ ἔθνους χρησιμοποιοῦνται διὰ τὰ φρονηματίζουσα τὰς αἰεὶ ἐπερχομένας γενεάς.

Ὅσον προχωροῦν οἱ καιροὶ καὶ ὅσον ἡ Ἑλλὰς βαίνει πρὸς τὴν παρακμὴν της, τόσον αἱ ἀγαθαὶ ιδιότητες τῶν προγόνων ροσταλγικῶς ἀνυψοῦνται πρὸς τὸν θρόνον. Ἡ μαλθακότης τῆς εἰρηρικῆς ζωῆς κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν περίοδον δημιουργεῖ ρητορίαν, λογοκοπίαν ἐνίοτε, ἃν θέλετε, ἧς ἐν παραδείγμα ἦτο καὶ Ἡρώδης ὁ Ἀττικοῦ. Ἐν τούτοις, κατὰ τὸν μέγαν Wilamowitz, οἱ Ἕλληνες ἐκεῖνοι ἤξευρον τοῦλάχιστον ἀκόμη τὰ ὁμιλοῦν.

*

Φαινόμενον ἀνάλογον θὰ παρουσιάσῃ καὶ ἡ ἀκόλουθος σελὶς τῆς Βίβλου τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Εἶναι κρᾶμα ἱστορικῶς σαφές, πάντως ἰδιότυπον. Διοικητικῶς συντηρεῖται καὶ ἐκφράζεται ἐν αὐτῷ ἡ Δυτικὴ αὐτοκρατορία τῆς Ρώμης. Τεχνικῶς καὶ καλλιτεχνικῶς δίδουσι τὰς χεῖρας ἡ Δύσις καὶ ἡ Ἀνατολή. Ἀλλά, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ θαυμαστόν, τὸ πνεῦμα καὶ ἡ Παράδοσις ἀποβαίνουν καθαρῶς Ἑλληνικά, ὡς τὰ ἐπρόκειτο περὶ τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου μικροῦ λαοῦ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς αἰσθάνονται καὶ ἐκφράζονται Ἑλληνιστί. Ἡ ἀπειρία των ὡς πρὸς τὸ μέτρον τοῦ Ἀττικοῦ λόγου καὶ αἱ ὑπερβολαὶ εἰς τὰς ἐκφράσεις των, οὔσαι τότε καὶ θεμιταί, ἀλλὰ καὶ ἀρεσταί, δὲν πρέπει τὰ μᾶς παρατρέπονν ποτὲ τὸν νοῦν ἀπὸ τοῦ μέγα γεγονότος, ὅτι ζοῦν μέσα εἰς τὴν παράδοσιν τῶν μεγάλων ἡμερῶν τῶν Ἑλλήνων.

Καὶ ἤδη ἔκτοτε τὰ ἐπερχόμενα γεγονότα ρίπτουν τὴν σκιάν των

ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν ἐξελλίξεων, συνέπεια τῶν ὁποίων εἶναι ἡ σημερινὴ ἐπέτειος τοῦ Ἑθνους. Ἡ Ἀσιατικὴ χοάνη τῶν λαῶν συνεχίζει τὸ ἔργον της, εἰς δὲ τὸν σεβάσμιον χῶρον τοῦ Πολιτισμοῦ εἰσεφθάρησαν διαδοχικῶς οἱ Οὐννοὶ, οἱ Τοῦρκοι, οἱ Μογγόλοι. Αἱ τουρκικαὶ ὁρδαὶ εἰδικώτερον ἀπὸ τοῦ 6^{ου} μ. Χ. αἰῶνος τίθενται εἰς κίνησιν, κομίζουσαι καὶ ψυχικῶς καὶ ἀνθρωπολογικῶς ἀκόμη τὴν Τουρανικὴν - Μογγολικὴν των φύσιν. Ἡ κλεψύδρα δὲν μᾶς ἐπιτρέπει πολλά. Ἐν ἡ δύο ἐπισόδια ἐν τούτοις θὰ μᾶς εἰσαγάγουν εἰς τὴν φύσιν τοῦ λαοῦ, ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ ὁποίου ἐπέπρωτο ἐπὶ αἰῶνας νὰ μαρτυρήσῃ ἡ Ἑλλάς.

Εὐρισκόμεθα ἀκόμη εἰς τὸν 6^{ον} αἰῶνα. Ὁ Δυτικοτουρκικὸς χαγᾶνος Ἰσταμί συνάπτει ἐμπορικὰς σχέσεις πρὸς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν ἐπὶ τῷ τέλει, ὅπως οἰκειοποιηθῆ τὸ ἐμπόριον τῆς μετᾶξης τὸ ὁποῖον τέως εὐρίσκετο εἰς χεῖρας τῶν «Λευκῶν Οὐννων». Ἰουστίνος ὁ Β' στέλλει κατ' Αὔγουστον τοῦ 568 ἐμπορικὴν ἀποστολὴν, ἣν ὑποδέχονται λαμπρῶς εἰς τὴν ἀδὴν τοῦ Χαγάνου, κρᾶμα ἀγριότητος, βαρβαρότητος, προλήψεων, σαμανισμοῦ καὶ Ἀνατολικῆς χλιδῆς.

Ἐπὶ μὲν μόλις ἔτη βραδύτερον, κατὰ τὸ 575, ἡ ἀτμόσφαιρα ἐναντι τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Βυζαντίου μεταβάλλεται ἄρδην, καὶ ἡ αἰτία ἦτο ἀπλῶς, ὅτι τὸ Βυζάντιον συνῆψε συνθήκην εἰρήνης πρὸς τοὺς Ἀβάρους, οἵτινες ἄλλοτε ἦσαν ὑποτελεῖς τῶν Τούρκων. Ἡ ὑποδοχὴ τῆς ἀποστολῆς δὲν προοιωνίζετο τίποτε καλόν. Εὐτυχῶς ἐπὶ κεφαλῆς εὐρίσκετο πεπειραμένος διπλωμάτης, Βαλεντίνος ὀνόματι, ὅστις ἐγνώριζεν ἤδη καλῶς τοὺς Τούρκους. Ὁ Τούρκ - Σάδ, ἦτοι ὁ ἡγεμὼν τῶν Τούρκων (Τούρξανθος κατὰ τὴν Βυζαντινὴν μετάφρασιν) τὸν ὑποδέχεται μὲ πολὺν ὀργίλην προσφώνησιν :

«Ἐπειδὴ σεῖς, Ρωμαῖοι, μὲ ἀντικρύζετε εἰς στιγμὴν βαρυτάτου πένθους (ὁ μπαμπᾶς μου δηλαδὴ μόλις πρὸ ὀλίγου ἀπέθανε), διὰ τοῦτο σωστὸν εἶναι νὰ κομματιάσετε τὰ πρόσωπά σας μὲ τὰ μαχαίρια σας, οὕτως ὥστε νὰ συμμορφωθῆτε πρὸς τὸν ἐδῶ νόμον καὶ συνήθειαν προκειμένου περὶ τῆς κηδείας». Αὐθωρεὶ ὁ Βαλεντίνος καὶ οἱ ἀκόλουθοί του κρεουρογοῦν τὰς παρειὰς των μὲ τὰ ἐγχειρίδιά των. Προστίθεται,

ὅτι κατὰ τὴν νεκρικὴν τελετὴν προσεκομίσθησαν τέσσαρες δυστυχεῖς Οὐννοι, τοὺς ὁποίους ὁ εὐγενὴς ἡγεμὼν κατέσφαξεν ἰδιοχείρως μαζί μὲ τοὺς ἵππους τοῦ μακαρίτου, δίδων μεγαλοφώνως καὶ διαφόρους παραγγελίας, ἵνα κομισθοῦν εἰς τὸν νεκρὸν πατέρα Σιλζίβουλον.

*

Δέκα αἰῶνας βραδύτερον ἢ βασιλὶς τῶν πόλεων εὐρίσκεται ἤδη εἰς χεῖρας τοῦ Τούρκου, μὴ ὑποστάντος βελτιώσεις εἰς τὰ ἦθη καὶ τὰς συνηθείας του. Ἄς ἀναφέρω πάλιν ἐν φευγαλέον ἐπεισόδιον :

Πρόκειται περὶ τῆς περιφήμου ρουνικῆς ἐπιγραφῆς (τῆς λεγομένης Οὐνο - Σκυθικῆς κατηγορίας), ἣτις εὐρίσκετο ἄλλοτε ἐντειχισμένη εἰς τὸν στάβλον ἐνὸς «καραβὰν - σεράϊ» τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τοῦτο, γνωστὸν ὡς «Χάνι τῶν Τατάρων», ἐχρησίμευε πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ἀπεσταλμένων τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, οἱ ὁποῖοι φρουρούμενοι ἐκρατοῦντο ἐκεῖ δίκην αἰχμαλώτων. Ὄταν κατορθώθῃ ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἐπιγραφῆς, ἀντίγραφον τῆς ὁποίας εἶχεν ἀνακαλύψει ὁ γνωστός Βυζαντινολόγος Babinger, ἀπεδείχθη πόσον δίκαιον εἶχεν ἄλλοτε ὁ Βαλεντίνος καὶ ἡ ἀποστολή του, ὅταν ἀδιστάκτως κατέσχιζον τὰ πρόσωπά των, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰ χειρότερα. Δηλαδή : Κατὰ τὴν ἐν λόγω ἐπιγραφὴν ὁ τότε βασιλεὺς τῆς Βοημίας καὶ Οὐγγαρίας Λαδίσλαος ὁ Β' εἶχεν ἀποστείλει πενταμελῆ ἀποστολὴν πρὸς τὸν Σουλτᾶνον Σελὶμ τὸν Α' (1512 - 1520), ὁ ὁποῖος τὴν ἐκράτησεν αἰχμάλωτον ἐπὶ 2 ἔτη εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Κερατίου. Ἡ ἐπιγραφή, γεγραμμένη εἰς τὴν «γραφὴν τῶν ἀπίστων» (γκιαοὺρ γιαζιζι) ἦτο ἡ κραυγὴ πρὸς βοήθειαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἀποστολῆς Barnabas von Béla. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ἦτο ἤδη γνωστὸν ἀπὸ Οὐγγρικῶν χρονικῶν.

Πρὸς τοιαῦτα θηρία εἶχε νὰ παλαίσῃ ἢ τρεῖς αἰῶνας βραδύτερον ὀργανωθείσα Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις. Ὁ χρόνος δὲν ὠφέλησεν εἰς τίποτε, διότι μετὰ τόσους αἰῶνας ἐπὶ Εὐρωπαϊκοῦ ἐδάφους οἱ Τούρκοι οὐδὲν εἶχον μάθει καὶ οὐδὲν εἶχον ἀπομάθει κατὰ τὴν ἐπιγραμματικὴν φράσιν τοῦ Σπυριδῶνος Τρικουπῆ. Καὶ ὁ σημερινὸς ἱστορικὸς τὰ αὐτὰ

δυστυχῶς θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπαναλάβῃ ἐν πλήρει συνειδήσει. Μεταξὺ δὲ τούτων ἄλλων ἐπαναστάσεων, ὡς λέγει ὁ ἀνωτέρω Ἐθνικὸς ἱστορικός, ἡ Ἑλληνικὴ διαφέρει κατὰ τοῦτο, ὅτι «καὶ προσέθετο καὶ ἐκήρυξεν ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων . . . ὅτι ὠπλίσθη πρὸς συντριβὴν τοῦ ξένου ζυγοῦ καὶ πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ ἔθνισμοῦ τῆς . . .». Ἐπάλασε κυριολεκτικῶς διὰ τῶν σωμάτων καὶ τῶν ὀδόντων «πρὸς μίαν μεγάλην καὶ παλαιὰν αὐτοκρατορίαν γεννηθεῖσαν, ἀνδρωθεῖσαν, γηράσασαν καὶ ἀποθνήσκουσαν ἀνεπιστήμονα, ἀντικοινωνικὴν καὶ βάρβαρον».

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις «ἐτίμησεν ὑπὲρ πάσαν ἄλλην τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν». Ἡ ἠθικὴ αὐτὴ δύναμις ὑπῆρξεν ἀπίστευτος, διότι ἀνέτρεψε «τὰς πολυθρουλήτους ἀρχὰς τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας». Ἐβίασε τὴν ἀπαγόρευσιν περὶ ἐνόπλων πολιτικῶν μεταβολῶν. Περιεφρόνησε τὸ διπλωματικὸν κατασκευάσμα περὶ ἰσορροπίας τῶν Δυνάμεων, τὸ ὁποῖον ἐθεώρει μέγα θέσφατον ἢ τότε Εὐρωπαϊκὴ διπλωματία.

Ἄς μὴ λησμονῶμεν δέ, ὅτι ὅσον καὶ ἂν ἦτο ἐν παρακαμῇ τότε ἡ Τουρκία, ἦτο πάντως τὸ τρίτον κατὰ σειρὰν ἐξαπλώσεως ἔθνος, μετὰ τοὺς Ἰνδογερμανοὺς καὶ τοὺς Μογγόλους, εἰς ὀλόκληρον τὸν Κόσμον.

*

Τὸ ἔθνος, καὶ τοῦτο εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι τὸ συμπέρασμα τῆς σημερινῆς ἐπετείου. εὐρῆκεν ὅλην αὐτὴν τὴν δύναμιν μόνον μέσα εἰς τὰς παραδόσεις του. Δὲν συνεβουλευθῆ διαπρεπεῖς διπλωμάτας ὡς ὁ Καποδίστριας. Δὲν ἠρώτησε μεγάλους σοφοὺς ὡς ὁ Κοραῆς. Οἱ φιλικοὶ ἦσαν ἀνθρωποὶ ἀπλοῖκοί. Νικόλαός τις Σκουφᾶς ἐξ Ἄρτης (μᾶς λέγει καὶ πάλιν ὁ Ἐθνικὸς ἱστορικός), ἀνθρωπος τιμίον χαρακτηῆρος, πολύπειρος, ἀλλ' ὀλίγης παιδείας καὶ μικρᾶς σημασίας συνέλαβε πρῶτος τῷ 1814 τὴν ἰδέαν συστάσεως τῆς Ἐταιρείας τῶν Φιλικῶν, ἧς καὶ μόνος ὁ τίτλος δεικνύει τὴν οὐχὶ καιρίαν χρῆσιν τῆς μητρικῆς γλώσσης. Ὡς ἀρχαιολόγος ὀφείλω νὰ σημειώσω, ὅτι κατὰ τι παλαιότερα ἦτο ἢ ἐν Ἀθήναις συσταθεῖσα «Φιλόμουσος Ἐταιρεία, κύριος σκοπὸς τῆς ὁποίας ἦτο ἡ διατήρησις τῶν φθειρομένων . . . ἀρχαιοτήτων». Τὸ

μαγικὸν ὄνομα τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος εἶχεν ἠλεκτρίσει τὰ πλήθη καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. «Ἐὐγενεῖς καὶ σοφοί, ὑπουργοὶ καὶ βουλευταί, ἠγεμόνες καὶ βασιλόπαιδες, ὅλοι ἐσεμνύοντο φοροῦντες τὸ χαλκοῦν ἢ τὸ χρυσοῦν δακτυλίδιον, τὸ γνώρισμα . . . τῆς Φιλομούσου Ἑταιρείας». Οἱ σκοποὶ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν δύο Ἑταιρειῶν σκοπίμως ἢ αὐτομάτως συνεχέοντο, ὥστε «ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς πρώτης . . . ἢ δευτέρα . . . ἠῦξανεν ὡς παραφυάς της». Ἴδον λοιπὸν καὶ μία εἰσέτι εὐλογημένη ὑπηρεσία, ἣν αἱ ἀρχαιότητες προσέφερον εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ Ἑθνους.

Ἀλλὰ δὲν ἦσαν μόναι αἱ ἀρχαιότητες. Ἦτο ὁλόκληρος ἡ ἱερὰ παράδοσις τῶν μεγάλων περιόδων τοῦ Ἑθνους, ἡ ὁποία ἐτήρησε τὸ ζῶπυρον εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων. Ἀπὸ τοῦ Κρυφοῦ Σχολείου μέχρι τῶν συστηματικῶν λογίων τοῦ ὑποδούλου Ἑθνους, ἀδιακόπως ἐμανθάνετο εἰς τοὺς Ἑλληνόπαιδας ἡ γλῶσσα των καὶ τὸ μέγα παρελθὸν τῆς φυλῆς των. Ἐδιδάσκοντο νὰ εἶναι ὑπερήφανοι δι' αὐτό. Τὸ κατανοκτικώτερον τῶν θεαμάτων ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ Κόσμου εἶναι ἡ ἀνέγερσις ἐνὸς πεπτωκότος ἔθνους, τὸ δὲ θέαμα καθίσταται ἔτι μεγαλοπρεπέστερον, ἂν τύχη τὸ ἀνεγειρόμενον ἔθνος νὰ ἔχη καὶ ἔνδοξον καταγωγὴν, λέγει εὐστοχῶτατα ὁ Τρικούπης. Τὸ Παρελθὸν τοῦτο, τὸ ἔνδοξον, διωχέτευσεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν λαῶν τὸν ἐνθουσιασμόν, ὅστις ἐξουδετέρωσε τὰς ἐχθρικὰς διαθέσεις τῆς ἐπισήμου Εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας.

Τὰ τέκνα τῆς Ἑλλάδος, ὅταν ἐπανεστάτησαν, εἶχον ὀλίγα ὄπλα, ὀλίγους πόρους, ὀλίγην πείραν τῆς ἐπιστήμης τοῦ πολέμου. Εἶχον ὁμως μέγα ἐφόδιον, μεγαλύτερον ἢ εἰς κάθε ἄλλον λαόν, τὴν ὑπερηφάνειαν τῆς καταγωγῆς των καὶ τὴν συναίσθησιν τοῦ μεγίστου παρελθόντος των, ὅπως τὰ εἶχε σφυρηλατήσῃ ἐπὶ μακροτάτους αἰῶνας ἡ Παράδοσις τοῦ ὅλου Ἑθνους. Διὰ τοῦτον ἀκριβῶς τὸν λόγον ἐπεχείρησα σήμερον τὴν διαδρομὴν διὰ μέσου τόσων αἰῶνων.

Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως πάντα ταῦτα ἦσαν παρόντα καὶ αὐτὸ ἦτο τὸ μόνον μέγα ὄπλον τῆς Φυλῆς, ὁμοῦ μετὰ τῆς Ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἴδου μερικὰ περιστατικὰ ἀπὸ τὸ πρόσφατον βιβλίον τοῦ κ. Δ. Γκίνη περὶ Μεταβυζαντινοῦ Δικαίου, τὸ ὁποῖον ἐξέδωκεν ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Ἡ Γερουσία Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος διακηρῶσει κατὰ τὸ 1821: "Ὅσοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος πιστεύουσιν εἰς Χριστόν, εἶναι Ἕλληγες. Τὸ Δίκαιον ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς Βυζαντινῆς παραδόσεως. Τῷ 1823 ὁ Νόμος τῆς Ἐπιδαύρου ὁρίζει, ὅτι «ἰσχύουσιν οἱ νόμοι τῶν ἡμετέρων ἀειμνήστων χριστιανῶν αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως». Τῷ 1825 ὁ Ὑπουργὸς τοῦ Δικαίου γράφει πρὸς τὸν ἡγούμενον τοῦ Μ. Σπηλαίου, ὅτι «τὸ Ἕλληνικὸν Ἔθνος . . . μέχρι τελειοποιήσεώς του ἐνομοδότησεν οἱ λαοὶ του νὰ . . . κυβερνῶνται κατὰ τοὺς Νόμους τῶν ἀειμνήστων Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων μας . . .».

Οἱ στρατιωτικοὶ ἀρχηγοὶ καὶ πρὸ παντὸς οὗτοι ἐπικαλοῦνται συχνότατα τὴν μεγάλην Παράδοσιν τοῦ Ἔθνους. Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης εἰς μίαν ἡμερησίαν διαταγὴν του ὁμιλεῖ διὰ τοὺς «στρατιωτικὸς νόμους, οἱ ὁποῖοι εἶναι καὶ προγονικοὶ μας καὶ τώρα πάλιν δεκτοὶ εἰς τὴν πατρίδα μας». Ὁ Διάκος, ἐτοιμαζόμενος νὰ ἀποθάνῃ εἰς τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας ἔχει ὑπ' ὄψει του τοὺς ἥρωας τῶν γειτονικῶν Θερμοπυλῶν. Ἀναζοῦν διαρκῶς αἱ Θερμοπύλαι, αἱ Σαλαμίνες, οἱ Μαραθῶνες, ἀκόμη καὶ ὁ κόσμος τοῦ Ὀμήρου, διότι ὑπάρχον καὶ ἥρωες νεραῖδογεννημένοι.

Πόσῃν σημασίαν ἔχει, νὰ μὴ ἀποθάνουν ποτὲ διὰ τὴν Φυλὴν αὐταὶ αἱ παραδόσεις, ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι εἰς κάθε κίνδυνον τοῦ Ἔθνους προστρέχει ἡ ἰδία εὐλογημένη δύναμις νὰ στρεῖξῃ τὸν λαόν, καὶ νὰ ἐμψυχώσῃ τὸν Στρατόν. Κατὰ τὸ 1940 ἐζήσαμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι τὸ τελευταῖον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ μικρότερον ἐπεισόδιον τῆς Ἐθνικῆς μας ἐποποιίας. Τὸ ἀξιόλογον βιβλίον τοῦ κ. Θ. Παπακωνσταντίνου περὶ τῆς Μάχης τῆς Ἑλλάδος, ἐκδοθὲν μόλις πρὸ τριμήνου, γράφει χαρακτηριστικῶς: «Ὁλοὶ τοῦ πολέμου οἱ παράγοντες ἦσαν συν-

τριπτικῶς δυσμενεῖς διὰ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος . . . Ἐνας μόνον ἦτο εὐνοϊκός : Ὁ Ψυχικός. Καὶ αὐτὸς ἐνίκησε, διότι μεγαλότερα δύναιμι καὶ τελειότερον ὄπλον ἀπὸ τὴν ψυχὴν δὲν ὑπάρχει». Καὶ ὀλίγον κατωτέρω : Ὀλόκληρος ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐλησμούησεν ἐντὸς μιᾶς στιγμῆς . . . Τὸ πρῶτον θαῦμα κατὰ τὰς ἱστορικὰς αὐτὰς στιγμὰς ὑπῆρξεν ἡ ἀκαριαία, ἐλευθέρα καὶ χαρούμενη πραγματοποίησις τῆς ψυχικῆς ἐνότητος τοῦ Ἔθνους. Αὐτὴ ἀποτελεῖ τὸν μεγαλύτερον τίτλον τιμῆς διὰ τὴν γενεὰν τοῦ 1940, διότι ὑπῆρξεν ὁ βασικὸς παράγων τῆς νικηφόρου ἀντιστάσεως . . .

Τὰς αὐτὰς ἀκριβῶς διαπιστώσεις ἔκαμεν ὁ Σπυρίδων Τρικούπης διὰ τὸ 1821 μετὰ Χριστὸν καὶ ὁ Ἡρόδοτος διὰ τὸ 480 πρὸ Χριστοῦ. Αὐτὸ σημαίνει Ἑλληνισμός. Αὐτὸ σημαίνει Παράδοσις τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Ἴδου διατὶ ἡ εὐγενὴς ποιητικὴ ρῆσις τοῦ Wilhelm Müller :

Ἄνευ τῆς Ἐλευθερίας τί θὰ ἦτο ἡ Ἑλλάς καὶ ἄνευ τῆς Ἑλλάδος τί θὰ ἦτο ὁ Κόσμος !

Ἄς μὴ ἀφήσωμεν νὰ καταστραφῇ ποτὲ αὐτὴ ἡ Παράδοσις καὶ αὐτὰ τὰ ἰδανικά, τὰ ὁποῖα μόνον διὰ τῆς Παιδείας τοῦ Ἔθνους εἶναι δυνατὸν νὰ παραδίδωμεν ὡς τὸ ἱερὸν πῦρ οἱ λαμπαδηφόροι ἀπὸ Γενεᾶς εἰς Γενεάν. Εἴμεθα μικρὸν ἔθνος. Ἔχομεν πολλοὺς ἐχθρούς. Ἡ Ψυχὴ τοῦ Ἔθνους πρέπει νὰ παραμείνῃ πάντοτε μεγάλη. Ἄς μὴ λησμονῶμεν ποτέ, ὅτι οὐχὶ ὁ χρόνος, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὁ περισσότερον φθοροποιὸς παράγων.

Tempus edax, homo edacior, λέγει τὸ Λατινικὸν ρητόν. Ἄς ἀποφύγωμεν ὅση ἡμῖν δύναμις αὐτὸν τὸν δρόμον. Ἄς ἐνθουμούμεθα πάντοτε τὴν ἀπέραντον δύναμιν τῆς Παιδείας, ἣτις εἶναι δυνατὸν νὰ μεταβάλλῃ τὴν κοινωνίαν ἐντὸς μιᾶς μόνης γενεᾶς. Φαντάσθητε τὴν σημερινὴν ἀγίαν ἐπέτειον τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἐορταζομένην, ἐν πνεύματι ἐνθέῳ ὅμως, ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τῶν Ἀνωτάτων Ἰδρυμάτων μέχρι καὶ τοῦ ταπεινοῦ κοινοτικοῦ σχολείου. Τοῦτο ἀκριβῶς πλάττει τὰς τρυφεράς καὶ χαλυβδώνει τὰς ἐφήβους ψυχάς. Τοῦτο εἶναι

ἡ δύναμις ἐκείνη, ἣτις τὸ μικρὸν ἔθνος τῶν Ἑλλήνων μεταβάλλει ἐκάστοτε εἰς μέγαν αἰωνόβιον λαόν.

Προϋποτίθεται ὁμοῦς ὁ ἱερὸς ἐνθουσιασμός. Προϋποτίθεται ἡ κατανόησις τοῦ Ἐποῦς τῶν προγόνων μας, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ τὸ ἔπος τῆς ἀνθρωπότητος. Προϋποτίθεται ἡ θέλησίς μας, ὅπως μὴ ἀποκόψωμεν τὰς γεφύρας. Γνωμοτύπως διετύπωσε τὸ πρᾶγμα ἄλλοτε εἰς βασιλεὺς τῆς Σπάρτης. Ἀπεμάκρυνεν ἀφ' ἑαυτοῦ ἓνα σοφιστὴν καὶ τὰς διδασκαλίας του λέγων : Μαθητῆς ἐγὼ δὲν θέλω νὰ γίνω ἄλλων, παρὰ ἐκείνων τῶν ὁποίων εἶμαι καὶ υἱός.

Τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι ἡ οὐσία καὶ τὸ ἄρωμα σύμπαντος τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Πράγματι, οἱ μεγάλοι λαοὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἄλλοι ἄλλως ἐδήλωσαν διὰ διαφόρων ὀνομάτων τὰς χώρας ἐνθα ἐγεννήθησαν καὶ ἠνδρώθησαν Ἡ εὐτυχῆς γῆ τῆς Μεσοποταμίας ἐλέγετο ἀπὸ τοὺς Σουμερίους «ἡ Ἀγαθὴ Χώρα». Ὁ Αἰγύπτιος ὀνομάζει τὴν ἰδικήν του προνομιούχον γῆν Κέμ, μέλαιναν, ὅπερ εἶναι συνώνυμον τῆς εὐφορίας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἔρημον. Ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ ὀνομάζει τὴν χώραν τῶν ὀνείρων του Γῆν τῆς Ἐπαγγελίας. Καὶ μόνον διὰ τὸν θαυμαστὸν Ἑλληνα ἡ χώρα του εἶναι τὰ πάντα : ἡ Γῆ, τὰ θέσμια, τὰ ἦθη τῶν Πατέρων. Διὰ νὰ δηλώσουν τὸ σύνταγμα ὅλων αὐτῶν τῶν ἰδεῶν ἐδημιούργησαν οἱ Ἕλληνες καὶ τὴν κατάλληλον λέξιν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐχάρισαν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα : Πατρίς.

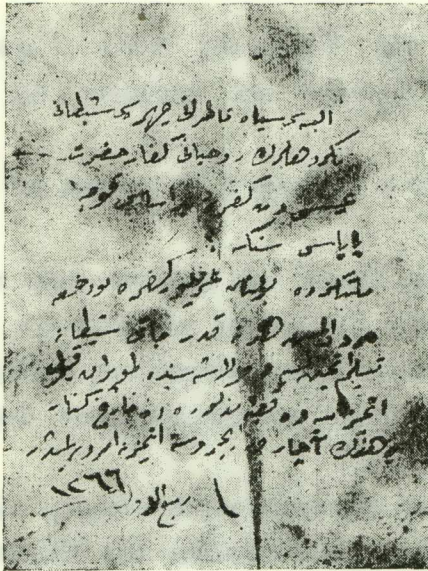
Ἐπίμειτρον. Παρατίθεται ἐνταῦθα φωτογραφία καθὼς καὶ μετάφρασις τῆς ἀδείας ταφῆς χριστιανοῦ, τὴν ὁποίαν ἔδιδον οἱ Τοῦρκοι, διότι εἶναι κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικὴ. Ἐδημοσιεύθη εἰς τὰ Μικρασιατικὰ Χρονικά, τόμ. 3, 1940, σελ. 16-17 (Κ. Λαμέρας).

Μετὰ φρασις.

Σὺ δὲ παπᾶς, τοῦ ὁποίου τὸ μὲν ἔνδυμα εἶναι μαῦρον ὡς πίσσα, τὸ δὲ πρόσωπον ὡς τὸ τοῦ σατανᾶ, σὺ δὲ ἱερεὺς τῶν μαρῶν, σὺ δὲ ἔλκων τὴν καταγωγὴν ἀπὸ τὸν ἄπιστον Ἰησοῦν, διατάσσεσαι :

Τὸν εἰς τὸ ἔθνος σου ἀνήγοντα ἄπιστον Γρηγόριον, ὁ ὁποῖος ἐφόρησε σήμε-

ρον, ἂν καὶ τὴν μὲν ψυχὴν του παρέδωκεν εἰς τὸν σατανᾶν, τὸ δὲ βρωμερὸν πτώμα του δὲν τὸ δέχεται τὸ χῶμα, ἔξω καὶ μακρὰν τῆς πόλεως ἀνοίξατε λάκκον καὶ διὰ λακτισμάτων ρίψατε αὐτὸν ἐντὸς τούτου.

*H ἄδεια ταφῆς χριστιανοῦ τὴν ὁποίαν ἔδιδον οἱ Τοῦρκοι.